

Kultaisen keskitien jäljillä Kääntäjän strategiat venäläisen tutkimuksen näkökulmasta¹

Erja Vottonen
Itä-Suomen yliopisto

Abstract

This paper analyzes and describes the conceptualization and definitions of translation strategies in Russian translation studies in comparison to Western translation studies. In Western translation studies, global translation strategies are often approached in terms of dichotomies, such as Lawrence Venuti's concepts of foreignization and domestication (1995). In contrast, Russian translation scholars prefer to focus on a third strategy, 'the golden mean' between the two extremes (Barhudarov 1975; Komissarov 1990; Recker 1974). Although the idea of 'the golden mean' has also appeared in Western ideas about translation (see e.g. Dryden 1991/1680), it is far less prevalent than in Russian translation studies, and its Russian concepts are little known in the West. This article presents a conceptual analysis of global and local translation strategies in the tradition of Russian translation studies, comparing them to the concepts of foreignization and domestication as well as local strategies commonly occurring in Western translation studies.

Keywords: foreignization, domestication, the golden mean, global translation strategies, local translation strategies

Avainsanat: vieraannuttaminen, kotouttaminen, kultainen keskitie, globaalit kääntäjän strategiat, paikalliset kääntäjän strategiat

1 Johdanto

Lawrence Venutin (1995) vieraannuttamisen ja kotouttamisen käsitteet ovat vakiinnuttaneet paikkansa käännöstieteellisessä keskustelussa (Mäkisalo 2012; Kemppanen 2012a, 2012b; Koskinen 2012 ja Pasanen 2012). Myös kääntäjän paikallisia strategioita on luokiteltu vieraannuttamisen ja kotouttamisen tai jonkun muun vastakkainasettelun näkökulmasta (ks. esim. Laaksonen 2010; Pedersen 2005; Van Poucke 2012; Vinay & Darbelnet 1989 [1958]; Vottonen 2016).

Venäläisessä käännöstutkimuksessa puhutaan vieraannuttamisen ja kotouttamisen sijaan kolmannesta, ns. kultaisen keskitien, strategiasta. Myös paikallisia strategioita eli

---

¹ Kiitos professori Jukka Mäkisalolle (UEF) käsikirjoituksen lukemisesta ja kommentoinnista.

kääntäjän transformaatioita on kuvattu kultaisen keskitien näkökulmasta. Venäläinen käännöstutkimus on itse asiassa suhteellisen heikosti tunnettua Venäjän ulkopuolella. Pääsyy tähän lienee se, että tutkimus on pääosin venäjänkielistä. Joitakin katsauksia venäläiseen tutkimukseen on tehty englanniksi (ks. esim. Borisenko 2012; Kemppanen 2012a; Pym 2016), mutta Venäjän ja lännen välillä vallitsevan kielimuurin takia venäläistutkijat viittaavat harvoin läntisiin käsitteisiin ja päinvastoin. Molemmilla on oma käsitteistönsä (Kemppanen 2012c: 1).

Sekä lännessä että Venäjällä on oma käännöstieteellinen tutkimusperinteensä, mutta niitä ei kuitenkaan ole rinnastettu keskenään. Tässä artikkelissa tavoitteenani on tehdä käsitteanalyysia venäläisessä käännöstutkimuksessa käytetyistä kääntäjän globaaleista ja paikallisista strategioista suhteessa läntiseen käännöstutkimukseen. Pääpaino on kultaista keskitietä sekä kääntäjän paikallisia strategioita kuvaavien käsitteiden analysoinnilla.

2 Aineisto ja menetelmät

Tarkastelen tässä artikkelissa kääntäjän globaaleja ja paikallisia strategioita läntisen ja venäläisen käännöstutkimuksen näkökulmasta. Tarkoitukseni on analysoida, miten kääntäjän globaaleja ja paikallisia strategioita on luokiteltu näissä kahdessa tutkimusperinteessä.

Läntisestä näkökulmasta tarkastelen globaaleja strategioita lähinnä Venutin (1995) kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsittein. Lisäksi tarkastelen Piet Van Poucken (2012), Peter Newmarkin (1988) ja John Drydenin (1992 [1680]) näkemyksiä. Van Poucke ja Dryden ovat maininneet kultaisen keskitien olemassaolon, ja Newmark on koonnut kattavasti globaaleja strategioita kuvaavia käsitteitä. Paikallisia strategioita lähestyn Ritva Leppihalmeen (2001) ja Van Poucken (2012) luokittelujen näkökulmasta. Van Poucke on viitannut omassa luokittelussaan Pedersenin (2005) sekä Vinayn ja Darbelnet'n (1989 [1958]) luokitteluihin, joten on luonnollista sisällyttää nämä mukaan tarkasteluun.

Venäläisen tutkimusperinteen näkökulmasta lähestyn globaaleja strategioita viiden tutkijan teorioiden pohjalta: Ja. I. Retskerin (Recker 1974), A. V. Fjodorovin (Fëdorovin 1983), I. A. Kaškinin (1955), L. S. Barhudarovin (1975) ja V. N. Komissarovin (1990). Retskeriä pidetään venäläisen lingvistisen käännösteorian alullepanijana, ja Fjodorov on sittemmin kehittänyt Retskerin ajatuksia. Paikallisia strategioita tarkastelen Barhudarovin ja Komissarovin luokittelujen pohjalta, koska kyseisten tutkijoiden luokitteluihin viitataan paljon venäläisessä tutkimuksessa.

Tarkastelen globaaleja ja paikallisia strategioita ensin läntisen ja sitten venäläisen käännöstutkimuksen näkökulmasta. Tarkoitukseni on selvittää, miten globaaleja ja paikallisia strategioita on lähestytty, mikä on kultaisen keskitien rooli ja miten läntinen ja venäläinen tutkimusperinettä eroavat toisistaan. Vaikka katsaus on suppea, se tarjoaa näkemyksen kahden tutkimusperinteen eroista ja siitä, miten kääntäjän strategioihin kummassakin tutkimusperinteessä on suhtauduttu.

3 Kääntäjän strategiat kahden tutkimusperinteen näkökulmasta

3.1 Kääntäjän strategiat läntisessä käänöstutkimuksessa

Läntisessä tutkimusperinteessä kääntäjän globaaleja strategioita on tarkasteltu vastakkainasettelun kautta. Vanhin strategiapari lienee kirjaimellinen ja vapaa kääntäminen, joille myöhemmät esitykset pohjautuvat. Esimerkiksi Eugene Nidan (1964) formaali ja dynaaminen ekvivalenssi, Gideon Touryn (1995) adekvaatti ja hyväksyttävä käänös, Christiane Nordin (1991) dokumentaarinen ja instrumentaalinen sekä Peter Newmarkin (1988) semanttinen ja kommunikatiivinen käänös edustavat ajatusta, jossa käänös on joko uskollinen lähdetekstille ja sen lukijoille tai kohdekulttuurille ja käänöksen vastaanottajille. Myös Venutin (1995, 1998) vieraannuttaminen ja kotouttaminen pohjautuvat tälle samalle ajatukselle, joka on lähtöisin Schleiermacherilta (ks. Schleiermacher 2004 [1813]: 49). Joko kääntäjä tuo kirjailijan lähemmäs lukijaa tai toisin päin. Usein strategiaparit ymmärretään toistensa synonyymeina. On kuitenkin syytä muistaa, että käsiteparien ja teorioiden syntymiseen ovat vaikuttaneet erilaiset lähtökohdat, kuten Nidalla Raamatun kääntäminen tai Venutilla ideologiset ja poliittiset syyt (Jääskeläinen ja Kujamäki 2005: 72–73).

Paikallisia strategioita on asetettu jatkumolle sen mukaan, miten uskollisia ne ovat lähdeteksteille (LT) ja kohdeteksteille (KT). Seuraavaksi esittelen kääntäjän globaaleista strategioista käytettyjä käsitteitä lähdeteksti- ja kohdetekstiorientoituneiden sekä kultaista keskitietä kuvaavien strategioiden näkökulmasta (ks. taulukko 1). Lisäksi kuvaan, miten tutkijat ovat asettaneet paikallisia strategioita kyseiselle jatkumolle.

Taulukko 1: Kääntäjän globaalit ja paikalliset strategiat läntisessä tutkimusperinteessä

	LT-orientoituneet	Kultainen keskitie	KT-orientoituneet
Globaalit strategiat Venuti (1995) Newmark (1988) Van Poucke (2012) Dryden (1992[1680])	Vieraannuttaminen (voimakas/lievä) Sanasanainen käänös Kirjaimellinen käänös Uskollinen käänös Semanttinen käänös Metafraasi	Neutraali käänös Parafraasi	Kotouttaminen (voimakas/lievä) Adaptaatio Vapaa käänös Idiomaattinen käänös Kommunikatiivinen käänös Imitaatio
Paikalliset strategiat Van Poucke (2012) Vinay & Darbelnet (1958) Pedersen (2005) Leppihalme (2001)	Kaikki lainaamisen muodot (säilyttäminen, käännöslaina) Kirjaimellinen käänös Tarkentaminen Eksplikointi Lisäys	Virallinen vastine/ekvivalenssi	Transpositio Modulaatio Yleistäminen/Yläkäsité Kulttuurinen korvaaminen/adaptaatio Parafraasi Tiedon lisäys tai merkityksen muutos Poisto

Edellä olevassa taulukossa olen esittänyt Venutin (1995), Newmarkin (1988), Van Poucken (2012) ja Drydenin (1992 [1680]) globaaleista strategioista käyttämät käsitteet. Venutin (1995) käsitteisiin viitattaneen nykyisin eniten, ja Van Poucken (2012)

näkemys perustuu Venutin käsiteparille. Lisäksi olen esittänyt Newmarkin (1988: 45) koonnin havainnollistaakseni, miten globaaleja strategioita on kuvattu läntisessä tutkimuksessa. Kuten taulukosta 1 voidaan huomata, käsitteet painottuvat ääripäihin.

Venutin (1995: 5, 23) mukaan vieraannuttaminen tuo esiin vieraan tekstin kielellisiä ja kulttuurisia eroja, kun taas kotouttava käännös pyrkii sujuvuuteen. Van Poucke (2012: 145–147) jakaa Venutin käsitteet jatkumolle sen mukaan, miten voimakasta tai lievää vieraannuttaminen tai kotouttaminen on. Newmark (1988: 45) mainitsee useita käsitteitä, joista sanasanainen käännös ja adaptaatio ovat kauimpana toisiaan ja semanttinen ja kommunikatiivinen käännös lähimpänä. Lisäksi LT-orientoituneisiin strategioihin kuuluvat kirjaimellinen ja uskollinen käännös, ja KT-orientoituneisiin vapaa ja idiomaattinen käännös. Newmarkin (1988: 45–46) mukaan näitä strategioita tarvitaan erilaisiin tarkoituksiin: sanasanainen käännös voi olla paikallaan raakakäännösvaiheessa lähdetekstin ymmärtämiseksi, kun taas vapainta strategiaa, adaptaatiota, käytetään esimerkiksi runojen kääntämisessä. Newmark ei määrittele esittelemiään globaaleja strategioita negatiivissävytteisesti.

Käsitteet neutraali käännös (Van Poucke 2012) ja parafraasi (Dryden 1992 [1680]) kuvaavat ajatusta kultaisen keskitien olemassaolosta. Drydenin (1992 [1680]: 17) parafraasi lienee ensimmäinen kultaista keskitietä kuvaava käsite. Se on ääripäiden välille asettava keino, jota noudattamalla kääntäjä pitää lähdetekstin mielessään, mutta ei kuitenkaan seuraa sen sanoja yhtä tarkasti kuin merkitystä (Dryden 1992 [1680]: 17). Drydenin käsitettä käytetään harvoin – jos lainkaan – nykyisessä läntisessä käännöstutkimuksessa. Van Poucken (2012: 148) ajatus neutraalista käännöksestä puolestaan poikkeaa Drydenin näkemyksestä siten, että neutraali käännös tulee kyseeseen, kun kääntäjä pystyy valitsemaan ilmeisimmät, ns. sanakirjavastineet. Näin ollen voisi esittää, että läntisessä tutkimuksessa kultaista keskitietä ei tavallisesti osoiteta, ja jos osoitetaan, sille ei ole olemassa vakiintunutta käsitettä.

Van Poucke (2012) on tarkastellut muun muassa Pedersenin (2005) ja Vinayn ja Darbelnet'n (1989 [1958]) luokitusten pohjalta paikallisia strategioita. Kuten taulukko 1 havainnollistaa, myös paikalliset strategiat jakautuvat ääripäihin. Van Poucke (2012: 145) ja Pedersen (2005: 4) näkevät säilyttämisen, käännöslainan, kirjaimellisen käännöksen, tarkentamisen, eksplikoinnin ja lisäyksen vieraannuttavina tai LT-orientoituneina strategioina. Myös Leppihalmeen (2001: 141) luokittelusta säilyttäminen, käännöslaina, eksplikointi ja lisäys painottuvat tämän perusteella LT-orientoituneisiin strategioihin. Sen sijaan transpositio, modulaatio, yleistäminen tai yläkäsite, kulttuurinen adaptaatio, parafraasi, poisto ja tiedon lisäys tai merkityksen muutos katsotaan kotouttaviksi tai KT-orientoituneiksi strategioiksi (Leppihalme (2001: 142–145; Pedersen 2005: 4; Van Poucke 2012: 146–147; Vinay ja Darbelnet 1989 [1958]: 61–69). Pedersen (2005: 4) esittää neutraaliksi lähestymistavaksi yhden strategian eli virallisen vastineen, jolla hän tarkoittaa jo olemassa olevia vakiintuneita vastineita. Tämä strategia ei siis Van Poucken (2012) neutraalin käännöksen tavoin vaadi ongelmanratkaisua. Paikalliset strategiat eivät myöskään heijasta kultaisen keskitien olemassaoloa, vaan strategiat nähdään ennemmin vieraannuttamisen ja kotouttamisen jatkumolla.

3.2 Kääntäjän strategiat venäläisessä käännöstutkimuksessa

Venäläisessä käännöstutkimuksessa ei puhuta niinkään kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta vaan kirjaimellisesta ja vapaasta kääntämisestä. Suhtautuminen on kuitenkin huomattavasti negatiivisempaa kuin läntisessä käännöstutkimuksessa. (Kemppanen 2012a: 54.) Venäläistutkijat vaikuttavat suosivan kolmatta käännöstapaa eli ns. kultaista keskitietä (ks. taulukko 2).

Taulukko 2: Kääntäjän globaalit ja paikalliset strategiat läntisessä tutkimusperinteessä

	LT-orientoituneet	Kultainen keskitie	KT-orientoituneet
Gloaalit strategiat Recker (1974) Fëdorov (1983) Kaškin (1955) Barhudarov (1975) Komissarov (1990)	Kirjaimellinen käännös Sanasanainen käännös	Kokonainen käännös Täysarvoinen käännös Realistinen käännös Ekvivalentti käännös Adekvaatti käännös	Vapaa käännös
Paikalliset strategiat Komissarov (1990) Barhudarov (1975)		Transkriptio Translitterointi Käännöslaina Leksikaalis-semanttiset muutokset (konkretisointi, yleistäminen, modulaatio) Kieliopilliset muutokset Leksikaalis-kieliopilliset muutokset (antonyymi, eksplikointi, kompensointi) Siirto Muutos Lisäys Poisto	

Kuten taulukosta 2 voi huomata, venäläisessä tutkimusperinteessä ei juuri mainita LT- ja KT-orientoituneita globaaleja strategioita. Kirjaimelliseen kääntämiseen suhtaudutaan negatiivissävyytteisesti, mikä käy ilmi Neljubinin (2003) kokoamasta käännöstieteellisestä sanakirjasta *Tolkovy perevodšeskij slovar*. Kirjaimellinen käännös ”antaa väärinymmärretyn tarkkuuden” ja on ”kääntäjän virhe” ja ”vieraan kielen orjallista kopiointia, joka johtaa kohdekielen normien rikkomiseen” (Kemppanen 2012a: 58; Neljubin 2003: 26). Komissarovin (1990: 234) mukaan kirjaimellinen käännös ei välitä oikein lähdetekstin sisältöä. Se tuo esiin viestin kannalta epärelevantteja seikkoja ja on kohdekielen normien vastainen. Myös vieraannuttamiseen suhtaudutaan epäilevästi. Se nähdään pikemminkin valeasuna ja poliittisesti korrektina kirjaimellisen kääntämisen vastineena (Borisenko 2012: 177; Lančikov 2007: 21).

Venäläistutkijoiden suhtautuminen vapaaseen kääntämiseen ei ole yhtä negatiivinen kuin kirjaimelliseen kääntämiseen, vaikkei tätäkään strategiaa suosita. Barhudarovin (1975: 187) mukaan vapaa käännös ei välitä lähdetekstin sisältöä riittävän tarkasti, mutta toisin kuin kirjaimellinen käännös, se kuitenkin noudattaa kohdekielen normeja.

Toisin sanoen vapaa käänнос toteuttaa ekvivalenssia kapeimmalla mahdollisella tasolla (Komissarov 1990: 235).

Kahden ääripään sijasta venäläisessä tutkimusperinteessä nousee esiin kolmas, ihanteellinen kääntäjän strategia eli kultaisen keskitien noudattaminen. Retsker (Recker 1974: 7) nimittää tätä käännostapaa *kokonaiseksi käännökseksi* (целостный перевод), Fjodorov (Fëdorov 1983: 127) *täysarvoiseksi käännökseksi* (полноценный перевод), Kaškin (1955: 125) *realistiseksi käännökseksi* (реалистический перевод), Barhudarov (1975: 186) *ekvivalentiksi käännökseksi* (эквивалентный перевод) ja Komissarov (1990: 233) *adekvaatiksi käännökseksi* (адекватный перевод). Kaikkien mainittujen käsitteiden määritelmässä korostuu, että kyseessä on ideaali käänнос, joka välittää lähdetekstin sisällön tyhjentävästi kohdekielen normeja rikkomatta ja lähdetekstin tyyliä noudattaen (Barhudarov 1975: 186; Fëdorov 1983: 127, 144; Komissarov 1990: 233; Recker 1974: 7). Kemppanen (2013: 173–175) on tarkastellut kultaista keskitietä luonnehtivia käsitteitä ja erottanut kolme yhdistävää piirrettä: 1) käsitteitä käytetään hyvän ja ihanteellisen käännöksen synonyymeina, 2) käsitteitä pohtineet tutkijat suhtautuvat usein kriittisesti ääripään strategioihin ja 3) tutkijat ajattelevat sisällön välittyvän muuttumatta. Lisäyksenä Kemppasen luettelemiin piirteisiin voisi vielä mainita lähdetekstin tyylin välittämisen tärkeyden sujuvalla kohdekielellä. Nämä yhteiset piirteet osoittavat, että venäläisestä tutkimuksesta löytyy selkeästi ilmaistu ajatus kultaisen keskitien strategiasta.

Venäläisessä tutkimusperinteessä kääntäjän paikallisista strategioista on käytetty muun muassa käsitettä *kääntäjän transformaatiot*. Eri transformaatioluokitusten pohjalla ovat vaikuttaneet lingvistinen käännösteoria ja Retskerin säännönmukaisten vastineiden teoria. Säännönmukaisten vastineiden teorian mukaan lähdetekstin sisältö on välitettävä käänöksessä tarkasti, ”samanarvoisin” ilmaisukeinoin kuin lähdetekstissä (Vehmas-Lehto 1999: 36). Retsker (Recker 1974: 9) jakaa säännönmukaiset vastineet kolmeen luokkaan: vakinaisiin vastineisiin, vaihtoehtoihin vastineisiin sekä adekvaatteihin vastineisiin eli käännöstransformaatioihin. Vakinaisia vastineita ovat suorat ekvivalentit, kun taas vaihtoehtoisen vastineen valinta riippuu kontekstista. Käännöstransformaatiot pakottavat kääntäjän puolestaan irrottautumaan lähdetekstistä ja hakemaan muun kuin suoran vastineen ratkaisuksi (Vehmas-Lehto 1999: 37–38).

Barhudarov (1975: 189) määrittelee transformaatiot siten, että ne ovat monipuolisia ja laadullisesti erilaisia kieltenvälisiä muutoksia, joiden avulla kääntäjä voi välittää lähdetekstin sisällön kohdekielen normeja noudattaen eli toisin sanoen tuottaa adekvaatin käännöksen. Neljubinin (2003: 230) sanakirjan mukaan transformaatiot ovat puolestaan kielen perusrakenteen säännönmukaisia muutoksia, ”jotka johtavat toiseen kielirakenteeseen”, ”fraasin vaihtamiseen siten, että ajatus säilyy muuttumattomana” ja ”lähdetekstin muodollisten ja semanttisten osien muutoksiin siten, että informaatio välittyy käänöksessä”. Myös näissä kuvauksissa korostuvat ajatuksen muuttumaton välittäminen: transformaatiot ovat siis keinoja saavuttaa ihanteellinen lopputulos eli kultainen keskitie.

Komissarov (1990: 172) esittelee viisi transformaatiota ja Barhudarov (1975: 189) neljä, joihin kaikkiin sisältyy erilaisia alaluokkia (ks. taulukko 2). Komissarov (1990:

172–185) jakaa transformaatiot leksikaalisiin, leksikaalis-semanttisiin, kieliopillisiin, leksikaalis-kieliopillisiin ja käännöksen teknisiin muutoksiin. Barhudarovin (1975: 189–225) transformaatioita ovat puolestaan siirrot, lisäykset, poistot ja erilaiset leksikaaliset muutokset.

Venäläisellä käännöstutkimuksella on vahvat lingvistiset juuret: luokittelut kuvaavat tarkasti kieliopillisia muutoksia. Näitä ovat muun muassa lauseen jakaminen tai yhdistäminen, lauseenjäsenen muutokset ja syntaktiset lausetason muutokset (Komissarov 1990: 173; Barhudarov 1975: 194). Sanatason muutosten osalta luokitteluissa toistuvat muun muassa konkretisointi eli alakäsitteiden käyttäminen, yleistäminen, antonyymien käyttäminen, lisäykset, poistot ja kompensointi. Kompensointi on yksi näkyvin ero läntisiin luokitteluihin: edes Chestermanin (1997) kolmenkymmenen strategian kattava luokittelu ei mainitse kompensointia. Säännönmukaisten vastineiden teoriaa kannattavat ovat sitä mieltä, että kompensointi kattaa kaikki ne tapaukset, joissa lähdetekstin ilmiöllä ei ole vastinetta kohdekielellä eikä ilmiötä voi välittää kohdekielen keinoin (Vehmas-Lehto 1999: 41). Tässä tapauksessa lähdetekstin osa voidaan poistaa ja välittää kohdekielellä muilla keinoilla, jopa toisessa kohdin tekstiä (Komissarov 1990: 185).

3.3 Erot kahden tutkimusperinteen välillä

Läntistä ja venäläistä käännöstutkimusta erottaa käännösteorioiden deskriptiivisyys ja preskriptiivisyys. Läntinen tutkimus on usein deskriptiivistä, kun taas venäläinen ote käännöstutkimukseen on aina ollut preskriptiivinen. Venäläisellä käännöstutkimuksella on pitkä lingvistinen perinne, joka tuo myös oman vaikutuksensa venäläistutkijoiden käsitteisiin.

Merkittävin ero läntisessä ja venäläisessä käännöstutkimusperinteessä on globaalien ja paikallisten strategioiden asettaminen jatkumolle. Läntisessä tutkimuksessa globaaleja strategioita tarkastellaan ääripäiden näkökulmasta ja LT- ja KT-orientoituneille strategioille on eri käsitteitä (ks. taulukko 1). Venäläisessä tutkimuksessa ääripäästrategioihin suhtaudutaan sen sijaan kriittisesti, ja tutkijat puhuvat vain kirjaimellisesta ja vapaasta kääntämisestä. Globaaleja strategioita tarkastellaan ääripäiden välille sijoittuvan kultaisen keskitien näkökulmasta. Myös paikalliset strategiat eli transformaatiot sijoittuvat kultaisen keskitien näkökulman mukaisesti keskelle jatkumoa.

Huomattava ero globaaleja strategioita verrattaessa on myös suhtautuminen ääripäätä kuvaaviin strategioihin ja kultaiseen keskitiehen. Läntisessä tutkimuksessa käsitteitä arvotetaan harvemmin, kun taas venäläisessä tutkimuksessa ilmaistaan selvästi, että ääripään strategiat ovat virheellisiä. Tosin on niitäkin, jotka puhuvat strategioiden eri asteiden puolesta. Esimerkiksi tuoreempaa käännöstieteen sukupolvea edustava Voinič (Voinič 2010: 43) esittää, ettei ole olemassa yhtä puhdasta kääntäjän strategiaa, vaan jokainen käännös on yhdistelmä useita strategioita. Useimmiten venäläistutkijat kuitenkin pitävät kultaista keskitietä hyvän kääntämistavan synonyymina, jopa ainoana oikeana tapana kääntää. Van Poucken (2012) *neutraali*

käännös viittaa käännöstoimintaan, jossa kääntäjä ei kohtaa minkäänlaisia ongelmia. Dryden (1992 [1680]) on esittänyt *parafrasia* yhdeksi kääntäjän mahdollisuudeksi saavuttaa kultainen keskitie, mutta tätä ilmaisua käytetään harvemmin läntisessä tutkimuksessa. Venäläistutkijoiden käsitteet ovat sen sijaan selvästi vakiintuneet, ja niissä on useita yhdistäviä piirteitä.

Globaalit strategiat heijastuvat myös paikallisiin strategioihin. Läntistä tutkimusta edustava Yves Gambier (2012: 414) määrittelee kääntäjän strategiat siten, että ne ovat väline ratkaista käänносprosessin aikana eteen tulevia ongelmia. Vieraannuttamisen ja kotouttamisen näkökulmasta paikalliset strategiat ovat myös keino saavuttaa haluttu vaikutus käännökssä. Läntisessä tutkimuksessa paikallisia strategioita on luokiteltu eri tavoin yleisellä tasolla (ks. esim. Chesterman 1997; Newmark 1988) ja reaalioiden näkökulmasta (Leppihalme 2001), mutta niitä on tarkasteltu myös globaalien strategioiden näkökulmasta (ks. esim. Pedersen 2005; Van Poucke 2012). Sen sijaan käännöstransformaatioiden taustalla vaikuttaa säännönmukaisten vastineiden teoria (Recker 1974), jolle myöhemmät luokittelut pohjautuvat. Transformaatiot ovat ongelmanratkaisukeinoja, joilla voidaan saavuttaa ihanteellinen lopputulos. Läntinen tutkimus korostaa käännosprosessia ja ongelmanratkaisua, kun taas venäläinen tutkimus keskittyy ongelmanratkaisuun käännöksen näkökulmasta.

Käsitetasolla venäläisten ja läntisten tutkijoiden luokitteluissa on kuitenkin samaa. Esimerkiksi Leppihalmeen (2001: 141) *säilyttäminen*, *käännöslaina*, *yläkäsité*, *eksplikointi*, *lisäys* ja *poisto* sekä Vinayn ja Darbelnet'n (1989 [1958]: 61–69) *laina*, *käännöslaina*, *sanasanainen käänнос* ja *modulaatio* ovat myös Komissarovin ja Barhudarovin luokitteluissa (ks. taulukko 2). Sen sijaan kumpikaan venäläistutkijoiden paikallistason luokittelu ei sisällä *adaptaatiota*, kun taas Leppihalme (2001: 142) ja Van Poucke (2012: 146) nimeävät sen selvästi kotouttavaksi strategiaksi. Vaikka venäläisissä ja läntisissä luokitteluissa on osittain samoja strategioita, venäläiset tutkijat eivät ole asettaneet omia luokittelujaan jatkumolle, toisin kuin läntiset tutkijat.

4 Lopuksi

Läntisen ja venäläisen käännostutkimuksen välillä on pitkään ollut kuilu. Yhtenä syynä tähän kuiluun on kielimuuri: venäläinen tutkimus on pitkälti kirjoitettu venäjäksi, jolloin se on vain venäjää osaavien ulottuvilla. Toinen syy on se, että venäläiset tutkijat nojaavat pitkälti maamiestensä venäjäksi kirjoittamiin teoksiin.

Läntistä ja venäläistä tutkimusta erottaa tutkimuksen luonteen deskriptiivisyys ja preskriptiivisyys. Venäjällä tutkimus on usein preskriptiivistä: se kertoo, miten kääntäjä saavuttaa hyvän käännöksen ja millainen on huono käänнос. Toisena erona on se, miten lännessä ja Venäjällä kuvataan kääntäjän strategioita. Läntinen tutkimus lähestyy strategioita jatkumon näkökulmasta, jonka ääripäinä ovat esimerkiksi kotouttaminen ja vieraannuttaminen. Venäläisessä tutkimuksessa ääripäät on sen sijaan nähty virheinä ja huonoina käännostapoina. Venäläistutkijat puhuvat kultaisen keskitien strategiasta, jota pidetään hyvänä strategiana ja jolle on ominaista sisällön välittyminen muuttumattomana. Venäläisessä tutkimuksessa on vallinnut pitkään tällainen

lähestymistapa, mutta viime aikoina on keskusteltu myös kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta. Läntisessä tutkimuksessa ei sen sijaan puhuta kultaisen keskitien kääntämistavasta. Van Poucken (2012) esittämä neutraali käänнос ei vastaa venäläistutkijoiden näkemyksiä. Neutraalilla käänноksellä tarkoitetaan käänноsprosessia, jonka aikana kääntäjä ei kohtaa ongelmia, kun taas venäläisten käyttämät käsitteet *realistinen*, *täysarvoinen* tai *adekvaatti käänнос* ilmentävät jopa ideologisesti värittyneitä tapoja saavuttaa ihanteellinen käänнос.

Läntiset tutkijat ovat jakaneet paikallisia strategioita jatkumolle vieraannuttavan ja kotouttavan käänноstavän mukaan, kun taas venäläiset tutkijat tarkastelevat kääntäjän tekemiä muutoksia pitkälti sen pohjalta, miten kultainen keskitie voidaan saavuttaa kyseisten keinojen avulla. On huomionarvoista, että vaikka tutkimuserinteiden välillä on vallinnut kuilu, paikalliset strategiat sisältävät yllättävän samanlaisia lähestymistapoja. Läntisistä luokitteluista puuttuu kuitenkin kompensointi ja venäläisistä adaptointi. Sama lopputulos voitaneen kuitenkin saavuttaa myös muilla menetelmillä.

Venäläistä tutkimusta on viime aikoina kuvattu lännessä (ks. esim. Borisenko 2012; Kemppanen 2012a; Pym 2016), mutta nämä avaukset ovat olleet pikemminkin kuvauksia venäläisestä käänноstudkimuksesta ja sen luonteesta. Läntistä empiiristä tutkimusta venäläisestä käänноstudkimuksesta ei liene tehty. Tämän artikkelin tavoitteena on ollut verrata läntistä ja venäläistä käänноstudkimusta kääntäjän strategioiden näkökulmasta. Jatkotutkimuksessani aion hyödyntää venäläistä käänноstudkimusta empiirisesti: tarkastelen, miten kultainen keskitie toteutuu käytännön tasolla.

Lähdeluettelo

Barhudarov 1975 = Бархударов, Л.С. *Язык и перевод*. Москва: «Международные отношения».

Borisenko, Alexandra 2012. Fear of Foreignization: "Soviet School" in Russian Literary Translation. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Marja Jänis & Alexandra Belikova (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 177–188.

Chesterman, Andrew 1997. *Memes of translation: the spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Dryden, John 1991 [1680]. On Translation. Teoksessa: Rainer Schulte & John Biguenet (toim.) *Theories of Translation*. Chicago: University of Chicago Press, 17–31.

Fedorov 1983 = Федоров, А.В. *Основы общей теории перевода*. Москва «Высшая школа».

Gambier, Yves 2010. Translation Strategies and Tactics. Teoksessa: Yves Gambier & Luc van Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies*, Volume 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 412–418.

Jääskeläinen, Riitta & Pekka Kujamäki 2005. Foreignising vs. Domesticating? The Role of Cultural Context in Determining the Choice of Translation Strategy. *Revista Canaria de Estudios Ingleses* 51, 71–83.

Kaškin 1955 = Кашкин, И.А. В борьбе за реалистический перевод. В книге: *Вопросы художественного перевода*. Москва: Советский писатель, 120–164.

Kemppanen, Hannu 2012a. The Role of the Concepts Domestication and Foreignisation in Russian Translation Studies. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Marja Jänis & Alexandra Belikova (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 49–62.

Kemppanen, Hannu 2012b. Дихотомии переводческих стратегий в работах западных и российских теоретиков перевода. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Jukka Mäkisalo & Alexandra Belikova (toim.) *Kotoista ja vierasta mediassa. Venäjästä suomeksi ja suomesta venäjäksi –workshop*, Joensuu 7.–8.10.2010, 77–85. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0628-1/urn_isbn_978-952-61-0628-1.pdf [viitattu 15.8.2016].

Kemppanen, Hannu 2012c. Kansainvälistä vuoropuhelua venäläisessä käännöstutkimuksessa. Teoksessa: Minna Ruokonen, Leena Salmi & Nestori Siponkoski (toim.) *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*, vol. 6, 1–13. Saatavissa: https://www.sktl.fi/@Bin/162689/Kemppanen_MikaEL2012.pdf [viitattu 15.8.2016].

Kemppanen 2013 = Кемппанен, Ханну. Понятие «золотая середина» в (пост)советском переводоведении: в поисках идеальной стратегии перевода. В книге: *Двенадцатые Федоровские чтения. Университетское переводоведение*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 172–180.

Komissarov 1990 = Комиссаров, В.Н. *Теория перевода*. Лингвистические аспекты. Москва «Высшая школа».

Koskinen, Kaisa 2012. Domestication, Foreignization and the Modulation of Affect. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Marja Jänis & Alexandra Belikova (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 13–32.

Laaksonen, Jenni 2010. *Venutilaisten strategioiden toimeenpano. Reaalioiden kotouttaminen ja vieraannuttaminen Rosa Likso-min novellikokoelman käännöksessä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/84356/gradu06555.pdf?sequence=1> [viitattu: 15.8.2016].

Lantčikov 2007 = Ланчиков, В.К. Пентхаус из слоновой кости. О статье А.Л. Борисенко «Не кричи ”Буквализм!”», *Мосты – журнал переводчиков*, 3 (15), 15–29.

Leppihalme, Ritva 2001. Translation strategies for realia. Teoksessa: Pirjo Kukkonen & Ritva Hartama-Heinonen (toim.) *Mission, Vision, Strategies and Values*. Helsinki: Helsinki University Press, 139–148.

Mäkisalo, Jukka 2012. Meta-theoretical Analysis of the Empirical Use of the Concepts Domestication/Foreignisation. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Marja Jänis & Alexandra Belikova (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 50–78.

Neljubin 2003 = Нелюбин, Л.Л. Толковый переводческий словарь. Москва: Флинта/Наука.

Newmark, Peter 1988. *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.

Nida, Eugene A. 1964. *Towards Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill.

Nord, Christiane 1991. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.

Pasanen, Päivi 2012. Kotouttaminen ja vieraannuttaminen sanastotyössä. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Jukka Mäkisalo & Alexandra Belikova (toim.) *Kotoista ja vierasta mediassa. Venäjältä suomeksi ja suomesta venäjäksi -workshop*, Joensuu 7.–8.10.2010, 69–76. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0628-1/urn_isbn_978-952-61-0628-1.pdf [viitattu 17.8.2016].

Pedersen, Jan 2005. How is Culture Rendered in Subtitles? Teoksessa: Sandra Nauer (toim.) *Challenges of Multidimensional Translation. Proceedings of the Marie Curie Euro-conferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation – Saarbrücken 2–6 May 2005*. Saatavissa: http://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf [viitattu: 15.1.2017].

Pym, Anthony 2016. *Translation Solutions for Many Languages: Histories of flawed dream*. London/New York: Bloomsbury Academic.

Recker 1974 = Рецкер, Я.И. *Теория перевода и переводческая практика*. Москва, «Международные отношения».

Schleiermacher, Friedrich 2004 [1813]. On the Different Methods of Translating. Teoksessa: Lawrence Venuti (toim.) *Translation studies reader*, 2nd edition. London & New York: Routledge, 43–63.

Toury, Gideon 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Van Poucke, Piet 2012. Measuring Foreignization in Literary Translation. An Attempt to Operationalize the Concepts of Foreignization. Teoksessa: Hannu Kemppanen, Marja Jänis & Alexandra Belikova (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 139–157.

Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan*. Helsinki: Finn Lectura.

Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A history of translation*. London & New York: Routledge.

Venuti, Lawrence 1998. *The Scandals of Translation: Towards an ethics of difference*. London & New York: Routledge.

Vinay, Jean-Paul & Jean Darbelnet 1989 [1958]. Translation procedures. Teoksessa: Andrew Chesterman (toim.) *Readings in translation theory*. Helsinki: Finn Lectura, 61–69.

Voinič 2010 = Войнич, И.В. «Золотая середина» как стратегия перевода: о (не)возможности ее достижения. *Мир, науки, культуры, образования*, 1 (20), 41–45. Saatavissa: <http://e-lib.gasu.ru/MNKO/archive/2010/1/nko20101.pdf> [viitattu 17.8.2016].

Vottonen, Erja 2016. Does Theory Meet Practice? The Realisation of Global and Local Strategies in Self-reflection Analysis. Teoksessa: Margherita Dore (toim.) *Achieving Consilience: Translation Theories and Practice*. Cambridge Scholars publishing, 206–227.

Kirjoittajan esittely ja yhteystiedot

Erja Vottonen on jatko-opiskelijana Itä-Suomen yliopistossa. Hän valmistelee väitöskirjaa teorian ja käytännön kohtaamisesta kääntäjänkoulutuksessa.
Sähköpostiosoite: erja.vottonen (at) uef.fi